

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

כתובה שלא נכתב בה מהיכן הכניסה הכלה את נדונייתה

תיק בית הוראה שע"י בית הדין מס' 206-סא

נושא השאלה

חתן מיוצאי עדות המזרח, שנשא כלה בת עדת אשכנז, וראש הישיבה של החתן כתב להם את הכתובה בטופס מודפס בנוסח ספרדי. לפי נוסח זה ישנן שתי שורות למילוי בתוך הכתובה ובהן יש לפרט את סכום הנדוניה והתוספת. הרב שכתב את הכתובה רשם - לאחר התיבות "ודא נדוניה דהנעלת ליה" - סך מסוים והוסיף החתן כנגדן סך הכל חמישים ושנים אלף דולר. ע"כ. הרב לא רשם מנין הכניסה הכלה את נדונייתה, וגם לא רשם שאת ה"סך הכל" קבל עליו החתן באחריות כתובתה. כמו כן לא פירט האם בסכום הכתוב נכלל גם עיקר כתובתה או שהוא חוץ מעיקר הכתובה.

בימי החודש נכתב "ארבעה עשרה" במקום ארבעה עשר, וכמו כן יש כתב על גבי כתב במילים אלה כדי לתקן, ועוד, דבמנין השנים נכתב "שישים ואחת" בכתוב מלא, במקום שישים ואחת בכתוב חסר.

השאלות לדיון

- מה הנפ"מ לדעת את מקור הנדוניה שמכניסה הכלה.
- חתן ספרדי וכלה אשכנזיה, איזה תקנת קהילות קובעת בכתובתה, זו הנהוגה בקהילות ספרד או זו הנהוגה בקהילות אשכנז.
- כתב על גבי כתב כדי לתקן את כתיבת הזמן, האם דינו כהעברת קולמוס, והאם פוסל את הכתובה, או שהכתובה כשרה אלא שאין גובין בה ממשעבדי, ובאיזה אופן הכתובה כשרה.

תשובה

א. צדין נדוניה שמכניסה האשה לצעלה צכתובה מלינו בגמי' יצמות סו א: המכנסת זוס לצעלה היא חומרת כלי אני נוטלת והוא חומר דמים אני נוטן, הדין עס מי, רצ יהודה חמר הדין עמה, ור' חמי חמר

והיכי אשכחן דלתקנו רבנן מילתא בלא טעמא. ע"כ.

וכדי לדעת האם תקנו באשה זו תקנת הקהלות להחזיר מהנדוניא לאציה כשמתה היא או הצעל בשנה ראשונה או אף בשנה שניה בלא זרע של קיימא, תקנו לכחוצ בכתובה מנין מכניסה לו האשה את הנדוניא, שאם הכניסה מדילה לא תקנו להחזיר את הנדוניא, שלא תקנו כן אלא כשהכניסה מצי אבוב או אחרים.

ועוד נפ"מ צמה שפסק הרמ"א בשו"ע סי' קיח סעי' ה דאם מחלה האשה לצעלה כל ש"ח שיש לה עליו, שפסק בשו"ע דמחילתה מחילה, יש לילך בזה אחר לשון התקנה, דאם משמע שם דאינה יכולה למחול בלא היורשין, או שע"מ כן נתן הנותן, אין צידה לשנות, ואם היא בעלמה נותנת הנדוניא יכולה למחול לצעלה או להתנות ליתן לאחר כפי מה שתחפון. וכתב הב"ש ס"ק ה דלפי המנהג שלנו שכותבין מחמת עידור תקיים כתקנת שו"ס, א"כ מתנה אציה שיחזיר לו הנדוניא אחר מותה דהיינו תקנת שו"ס שיחזיר אפי' בשנה שניה החלי, מ"ה א"י למחול והוי כאילו התנה שנותן בתנאי זה. והוסיף הב"ש דאפשר דאפי' אם היא נתנה הנדוניא משלה דאז יכולה למחול מה שתרלה, מ"מ אם נכתב בתנאים אם תמות יחזור ליורשים, תו אינה יכולה למחול אם נעשה בקנין. ע"כ. אמנם י"ל דדברי הב"ש יתכנו רק בתקנת שו"ס דהו"ל לכתחילה החוב לאב, ולכן אינה יכולה למחול, וגם כשהנדוניא משלה י"ל דמהני להתחייב ליורשים, ומדין עבד כנעני, ועל תנאי שאם תמות ללא יורשים תוך הזמן, אבל לפי תקנת טוליטולא הרי לא שייך התחייבות לבן שעדיין לא נולד, דהו"ל מתחייב לדשלב"ל, והבן יורש ממנה, ומדוע לא תוכל למחול לה הממון שחייב לה הצעל. ועיי' קובץ כנסת ישראל ב"ב תשמ"ט עמ' נח מהגר"ד לנדוי די"ל דכשאחר הוא הנותן הנדוניא עבורה מהני מטעם שזר דנתנו לה באופן שלא יהיה לה זכות למחול החוב הבא מחמת הנדוניא שנתנו לה, אבל כשהיא עלמה הכניסה הנדוניא לא יתכן שלא תועיל מחילתה.

ועוד נפ"מ למש"כ בחזו"א אבהע"ז סי' סג אות ז כשהחתן לא ידע ממנהג הקהילות שכתב הב"ש סי' נג ס"ק כ שאין התקנה נוהגת בו, והקשה החזו"א כי לא ידע מאי הוי, מ"מ האב לא הקנהו בתורת מתנה רק בתורת חליפין שיתחייב כנגדן כתקנת שו"ס, ואי לא ידע החתן דנל"צ חייב בהן כשגורשה, וכי לא יתחייב בהן. ודוקא כשהאדם מתחייב משלו או שמוחל משלו בזה לריך שידע.

ב. כשצני הזוג הם בני קהלות שונות, שכל אחת קבלה על עלמה תקנה אחרת, כגון זו קבלה תקנת שו"ס, וזו תקנת טוליטולא, אם נאמר שיש לתקנת הקהלות דין תקנת חז"ל, כמו שצידד בחזו"א אבהע"ז סי' סג אות ז ועיי' קובץ כנסת ישראל הנ"ל עמ' נז מהגר"ד לנדוי שהביא ראיה מרמ"א בשו"ע סו"ס נג דהיורשים יכולים למחות בחתן שלא ימכור הנכסים בתוך שנתיים, ואפי' האשה מתרלה לזה, ואי נימא דרק ענין תנאי או התחייבות יש כאן, איך ובמה יתחדש ליורשים כח למחות בחתן מלמכור הנכסים, הא לית להו עתה בנכסים ולא מידי. וע"כ דתק"ח יש כאן, והוסיפו בתקנתם כח ליורשים שיהיו זכאים למחות שלא ימכור הנכסים בתוך שנתיים), ומהניא מדין הפקר צי"ד הפקר ככל תקנות חכמים צממון, במקרה זה

התקנה של הצעל היא הקובעת. אבל אם נאמר כמו שז"ד החזו"א שם באופן אחר דחשיב כתנאי, דבאופן זה לא קנה הנדוניא כל, או דהוה התחייבות להחזיר, התחייבות שיש בין בני הזוג על הנדוניא, דמקנה ומתחייב כפי הכתוב בתקנה, וכן מסתלק מזכויותיו כפי התקנה (לפי תקנת טוליטולא שירש הבן חזי הנדוניא, ז"ל דלא משום הקנאה והתחייבות היא, שהרי הבן עדיין לא נולד צעת נתינת הנדוניא וא"א להתחייב לו, אך מועיל מדין הסתלקות הצעל מירושת חזי הנכסים), וכל מעשיו כאדם צעלמא שמתחייב ומקנה או מסתלק, עדיין יש להסתפק - אם לא פירשו בכתובה שמשפטי הכתובה יהיו לפי תקנות שו"ס או טוליטולא - האם ההקנאה וההתחייבות וההסתלקות היא לפי מנהג הקהילה של הצעל או של האשה.

ופסק המהריב"ל ח"א סי' ל הוצא בצאר היטב אצעה"י סי' קיה פוס"ק יד דספרדי שנשא בת אשכנזי ומתה תוך שנה ראשונה והספרדי אינו רוצה להחזיר הכל אלא להחזיק בתקנות טוליטולא הנהוג בין הספרדים, הדין עמו. וכתב הכנה"ג שה"ה איפכא אשכנזי שנשא ספרדית שאם אבי הבת מוחזק אין להוציא מידו. ע"כ.

אמנם אם פירשו בכתובה שמשפטי הכתובה יהיו לפי תקנות שו"ס או טוליטולא, צודאי קובע מה שמפורש בכתובה שעל דעת כן התחייבו והקנו, ואין האשה נאמנת לטעון שלא הבינה בשעה שכתבו את הכתובה וחתמו מה זה תקנות שו"ס או טוליטולא, שכן כתב הרשב"א בתשו' ח"א סי' תרכט בדבר יהודי ע"ה שבא לגרש את אשתו ואמרו לו ב"ד שיפרע לה כתובתה ואמר שלא הבין כשקרא החזן הכתובה והמתנה ולא הבין התנאים, והרמ"ה השיב דשומעין לו, אך הרשב"א אומר דאין שומעין לו, דחוקה שהעידו עדים בע"פ ועל פיו חתמו בו, ואם אין אמה אומר כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ ולא על הנשים דכולן יטענו כן. והוצא בשו"ע סי' ס"א סעי' יג. ובכנה"ג סי' קמז הגב"י ח הקשה שהרשב"א בתשו' סי' אלף קנו סותר עצמו וכותב שטענה יפה היא צמה שאמרה שלא הבינה בכך ולא שמעה, ואנן סהדי שאין כלה מרגשת צמה שכתב בכתובתה וכיולא דדברים אלו שומכת היא בכך על אחרים. ותיירן הכנה"ג דשאני בתשו' תרכט שהוא עיקר החיוב, אבל בתשו' אלף קנו אינו אלא המינרים של הקרקע שייחד לה בכתובתה. ובנידון זה שהשאלה על משפטי הכתובה עצמם שנכתבו לפי תקנות שו"ס או טוליטולא, הרי זה עיקר החיוב שאין האיש או האשה יכולים לטעון שלא הבינו על מה חתמו.

ג. כתב בשו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף לה (ב), והוצא בשו"ע חו"מ סי' מד סעי' ה, שטר שנמלא גרד בין שטה לשטה או מאחוריו, אין חוששין שמא שובר כתוב בו, ובהדיא תניא בתוספתא גיטין פ"ז ה"ז וב"ב פ"א ה"ה שטר שיש בו מחק או תלוי מגופו, פסול, שלא מגופו, כשר. ש"מ דמחק שלא מגופו אינו פוסל את השטר לומר שמא תנאי היה כתוב, אלא שאין למדין ממה שכתוב כל שאינו מקויים. ופירוש מגופו הוא שם הלוא והמלוה והזמן והמעות, אבל שאר שטרא צחוקת כשר הוא ולא מפקינן מחזקתיה (ול"ע שבשו"ת ח"ג סי' תל מפרש הרשב"א את התוספתא הנ"ל בע"א, וז"ל: כלומר אם אותו מחק או תלוי שיש שום לורך לגופו של אותו תלוי או לאותו מחק אין למדין ממנו אלא רואין אותו כאילו אינו, הא לפסול את השטר בכך

לא. ע"כ. וכע"ז צו"ת הר"ן סו"ס עו: כלומר שאם יש מחק במקום שאינו גופו של שטר אלא במקום מאותן מקומות שכותבין לשופרא דשטרא, כשר. ע"כ. וע"י ר"ן גיטין (דמ"ד ע"א מדפי הרי"ף) עפ"י רמב"ם גירושין פ"ד הט"ו דאפי' צמו ושמה כל שנתקיים אינו פסול. וכן פסק צו"ע חו"מ סי' מד סעי' ה: אם יש בשטר מחקים או תלויות או תיצות שעבר עליהם הקולמוס, נריך לקיימם קודם והכל שריר וקיים וכו', ואם היו בגופו של שטר דהיינו שם הלוח והמלוח והמעוות נפסל השטר, ואם היו בזמן ולא קיימם הוי השטר שאין בו זמן. והקשה בשצות יעקב ח"ג סי' קמו, הוצא בחי' רעק"א וצפת"ש שם, שצתשו' הרשב"א משמע דפסול לגמרי, והטעם ל"ל דאע"ג דאם אין בו זמן כשר, מ"מ כשנמחק הו"ל כמזויף מתוכו ופסול, ולמה פסק צו"ע דכשר רק שאינו גוצה ממשעבדי. ותירץ דהצ"י לשיטתו דפסק צסי' מג סעי' ז דשטר מוקדם גוצה מצני חורין, וא"כ אם נמחק הזמן שיש ריעותא לפנינו, יש רק חשש שהיה מוקדם, לכך פסק דהוי כשטר שאין בו זמן וגצי מצני חורין, אבל לפי מה דקיי"ל כרמ"א שם בהגה"ה דמוקדם פסול לגמרי, א"כ גם כנמחק יש לפסלו. ועו"ל, והוא עיקר, שהצ"י לשיטתו צסי' סה צסס המ"מ סופי"ד ממלוח הי"ד דתורף היינו שם המלוח והלוח והמעוות, אבל הזמן הוא טופס (וכ"ד התשצ"ן ח"צ סי' פד), אבל הסמ"ע שם ס"ק נא חולק וכתב דעיקר הוא דהזמן הוי תורף, וכן פרש"י צ"מ ז צ ד"ה ושניהם, וכ"ה צערוך ע' טפס, וכן משמעות הש"ס צגיטין כו א להדיא, א"כ כל השטר נפסל והוי רק כתציעה צע"פ ושכנגדו נצצע ונפטר. עכ"ל.

וצפסול העצרת קולמוס צתיצת הזמן, יש להסתפק האם ה"ה כשניתן לראות בשטר את הכתב הראשון, דהעצרת הקולמוס חשיצא כמחיקתו ופסול, או דוקא כשהכתב הראשון לא ניכר מתחת העצרת הקולמוס, אבל אם הוא ניכר, כשר. והנה צש"ך שם ס"ק יד כתב דמחק בגופו של שטר פסול אף אם מוכח מתוך השטר מהו, אבל אם אינו מוכח מתוך השטר צענין די' לחוש שמא היה כתוב שם חוצה או ריעותא או תנאי, הוי כמו מגופו וצכלל מגופו דפסול, דכיון דכל השטר תלוי צזה היינו מגופו. ותמה התומים ס"ק ו דצניכר אפי' צתורף כשר, כמו צוזי דאינון ונמחק. וכתב צנתה"מ שם ס"ק ה דכונת הש"ך דאם גוף הדבר מחוק אף שעדיין ניכר אין למדין ממנו, כגון שיש מחק על כל הסך ולא נשאר שום סך שאינו מחוק, אין דנין ממנו אף שניכר עדיין מה היה כתוב על המחק, דכתב מחוק אינו כתב. ע"כ.

והנה צכתב על גצי כתב שנינו צגיטין יט א המעציר דיו על גצי סיקרא צצבת ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו חייב שתי' אחת משום כותב ואחת משום מוחק, דיו ע"ג דיו סיקרא ע"ג סיקרא פטור. וכתבו צתום' ד"ה דיו דהיכא שכתב השני מתקן לראשון חשיצ כתב, והיכא שאינו מתקן לראשון לא חשיצ כתב. והנה צצ"ש סי' קכה ס"ק יא כתב שאם נפלה טיפת דיו על גצי האות אחרי שנתייצבה, אם נטל הטיפת דיו כשר, ללא עשה שום דבר אלא נטל הכיסוי. וכן פסק צשו"ע או"ח סי' לצ סעי' ג אם זרק עפרות זהב על האותיות מעציר הזהב וישאר כתב התחתון וכשר. וכתב המ"צ ס"ק יא צסס הפמ"ג דאע"ג דכל זמן שאין מעציר הזהב פסול, דכתב העליון מצטל לכתב התחתון, לא מיקרי ע"י ההעצרה

כתיבה שלא כסדרן, כיון שאין כותב כי אם מעביר ונשאר כתב התחתון ממילא. ולפי"ז בנידון דידן שביום החודש יש כתב על גבי כתב כדי לתקנו, הכתב העליון חשיב כתב והתחתון חשיב כמחוק, אך כיון שעדיין ניכר מה היה כתוב בתחילה (שבתחילה נכתב באות הראשונה "ש" ותוקן ל"א" ובאות השלישית היה כתוב "ע" ותוקן ל"צ", ובמקום "ש" היה כתוב "מ"), ומוכח שהכתיבה הראשונה הייתה בטעות סופר, יש להכשירו, וכמש"כ הנה"מ לענין העברת קולמוס. והשיבוש שיבצתובה זו בכתיב הנכון של הזמן (ארבעה עשרה במקום ארבעה עשר), אינו פוסל, כיון שניכר שהוא ט"ם ואינו גורם לטעות. וה"ה צמה שכתב בכתיב מלא במקום חסר (שישים במקום ששים), וכמו שכתב צ"י אבהע"ז סי' קכו בשם העיטור, הוצא בנחלת שבעה סי' ג אות יז, שאם השמיט אות או תיבה שניכר שהוא ט"ם, כגון דילג "ר" בתבית "רביעי", או "ש" בתבית "בשעי", אין לחוש אף בלי קיום. ועיי' תשו' ר' יהושע חריף בקובץ "זכרון יהושע" (ירושלים תשנ"ה עמ' קלה).

ואף שיש לכתוב בכתיבה כמש"כ רש"י הנ"ל שהחתן מקבל עליו הנדוניא והתוספת שכנגדה "צכך וכך בכתיבתה", והנוסח המקובל הוא: "ודא נדוניא דהנעלת ליה מצי אבוהמצי אימאמדילה סך מסוייס, והוסיף לה החתן איהו מדיליה סך מסוייס. סך הכל כתובתא דא ונדוניא דין ותוספתא דא עוליין לסך....". מ"מ נראה שאם לא כתב כן, או שכתב "סך הכל" ולא כתב האם כולל בזה גם את עיקר כתובתה, אין לפוסלה, דאין פרטים אלו אלא לשופרא דשטרא. אך אם לא פירש את מקור הנדוניא, אם נתנו לה אחרים או שהכניסה מעצמה, אם יתעוררו שאלות צענין תקנת הקהלות, וכמו שנתבאר לעיל אות א, תלטרך האשה או הצעל להציא ראייה מהיכן הכניסה לו הנדוניא, ומ"מ נראה שהכתיבה עצמה כשרה אע"פ שלא נתפרשה כפי שצריך לפרשה.

מסקנה

הכתובה כשרה.